

Nietzschen pitkä varjo – Jumalan kuoleman teologia Nietzschestä Spongiin (2)

Otteita kirjasta Eskola: *Antikristuksen apostolit – Jumalan kuoleman teologia Nietzschestä Spongiin*

1. Nietzschen vaikutus näkyy Spongin tekstissä ensinnäkin siinä, että koko järkyttävänä pidettävä pelastusoppi perustuu juutalaiseen ajatteluun. Nietzschehän oli todennut, että opetus Kristuksen työstä oli ollut mahdollinen vain tuossa perinteessä. “Jeesuksen Kristuksen kaltainen hahmo oli mahdollinen vain juutalaisessa maisemassa – minä tarkoitan sellaisessa, jonka yllä riippui aina vihaisen Jehovan synkkä ja ylevä ukkospilvi.” (*Iloinen tiede*, 137)

Spong liittyy samaan ajatukseen pikkutarkasti. Vanhan testamentin äärellä me “vapisemme tämän jumaluuden valtaistuimen edessä tietäen, että jos Jumala maksaa meille tekojemme mukaan, meidät tuomitaan ikuiseen kärsimykseen” (*Sins of Scripture*, 170). Kristinusko oli siten ollut myös Spongin mukaan aikeissa “juutalaistaa” länsimaat, vaikka hän ei rohkene tuota termiä Nietzschehän enää lainatakaan. Ajatus on kuitenkin sama. Juutalaisen Vanhan testamentin väärä jumalakuva sai apostolit tekemään virheellisen tulkinnan pääsiäisen tapahtumista.

Tämä näkyy Spongin mukaan erityisesti pääsiäisen sanomasta. Jumala, joka antaa Poikansa kuolla ristillä, on lapsia hyväksi käyttävä Jumala (todellakin sanatarkasti: “divine child abuser”, pedofiili). “Ensisijainen tapa, jolla Jeesuksen kertomus on perinteisesti ja historiallisesti kerrottu, kuvaa pyhän Jumalan, joka on raa’asti käyttänyt lasta hyväksi Golgatan kukkulalla.” (emt., 171).

Juutalais-kristilliseen syyllisyys-oppiin liittyy Spongin mukaan periaatteellinen ongelma. Miten hyvä Jumala olisi todellisuudessa voinut pakottaa poikansa kärsimään hirvittävän kuoleman? Spong seuraa Nietzschen *Antikristuksen* ajatusta: “Ja nyt sukeltautui esiin tämä mieletön probleemi: ‘kuinka jumala saattoi sallia sen!’ Tähän löysi pienen seurakunnan hämmentynyt järki tämän hirvittävän mielettömän vastauksen: jumala antoi poikansa syntien anteeksiantamukseksi, uhriksi. Minne joutui evankeliumi yhdellä erää? Vikauhri, ja sen lisäksi iljettävimmässä, barbaarisimmassa muodossaan, viattoman uhraaminen syyllisten syntien vuoksi! Mikä hirvittävä pakanaus!” (*Antikristus*, 41).

Kristillinen sovitusoppi ei voi pitää paikkaansa, koska se ei missään nimessä ole moraalisesti hyväksyttävissä. Kyseessä täytyy olla myytti, jonka alkuperä on primitiivisissä kuvitelmissa. Länsimaisen ihmisen näkökulmasta se edustaa pikemminkin pakanautta kuin aitoa uskoa.

Spongille pääsiäiskertomus onkin kauhukertomus, jonka hirvittävyys tulee osoittaa tämän päivän ihmiselle ilman puolusteluja. “Se on irvokas”, hän toteaa. “Se luo vääristyneen, jopa sairaalloisen käsityksen ihmisyydestä.”

2. Spong toistaa Nietzschen ihmiskäsityksen, josta synty oli riisuttu pois: “Synti, niin kuin se nyt tunnetaan kaikkialla, missä kristinusko vallitsee tai on joskus vallinnut:

‘synti’ on juutalainen tunne ja juutalainen keksintö, ja kun ajatellaan tätä kaiken kristillisen moraliteetin taustaa, kristinusko oli todella aikeissa ‘juutalaistaa’ koko maailman.” (*Iloinen tiede*, 135).

Sama ajatus saa Sponginkin tekstissä hieman toiset sanat. “Mitä on synti? Se ei varmasti tarkoita eikä koskaan tulekaan tarkoittamaan meidän vieraantumistamme siitä täydellisestä tilasta, jossa Jumala luomisessaan tarkoitti meidän elävän, koska sellaista käsitettä kuin täydellinen luomakunta ei ole olemassakaan.” (MKMK, 130). Raamatun opetus synnistä oli siten myös Sponginkin mielestä juutalainen keksintö, joka löytyy vain näistä juutalais-kristillisistä pyhistä teksteistä.

Tästä syystä juuri Raamattu on ollut synnyttämässä sitä hirvittävää orjamoraalia, joka on pitänyt kaikkia kristillisiä länsimaita kuristusotteessaan kaksi vuosituhatta. Spong on oppinut *Antikristuksensa*. Kristinusko on sitä syntiä, mistä länsimaat pitää vapauttaa.

Nietzschen tapaan myös Spong psykologisoi Raamatun syntikäsitteen. Jumalan kohtaaminen on molemmille sado-masokistinen kriisi, jossa uskonnollisten väittämien avulla pyritään alistamaan terveitä ja tasapainoisia ihmisiä. Nietzsche oli puhunut masennuksesta ja nöyryytyksestä, jotka olivat hänen mukaansa uskonnon ytimessä. Nietzsche Raamattu puhui Jumala-suhteesta vain ahdistuksen näkökulmasta. Myös Spongille Raamatun Jumala on pikkusieluinen despotti, jonka armo on ehdollista. Raamatullisen armon saa vain, jos nöyristelee.

Sponginkin ja Nietzschen lauseiden välillä ei juuri ole eroa. Nietzsche julisti: “Masennus, nöyryytys, maan tomussa kieriskeleminen – se on ensimmäinen ja viimeinen ehto, josta hänen armonsa riippuu; siis hänen jumalallisen kunniansa ennalleen saattamista!” (*Iloinen tiede*, 135). Spong vastasi tähän: “Koska Jeesusta rangaistiin meidän syntiemme tähden, meidät jätetään niin raskaan syyllisyyden alle, että emme kykene sitä kantamaan. [...] Tämä kertomus... on irvokas. Se on barbaarinen. Se antaa vääristyneen, jopa sairaalloisen käsityksen ihmisyydestä. Se maalaa kuvan sadistisesta Jumalasta, jota masokistiset lapset palvovat.” (*Sins of Scripture*, 172).

Sponginkin psykologisoiva selitys jatkuu. Koko kirkon sanoma ja sitä toisteleva liturgia ovat hänen mukaansa saman sadistisen harhan vallassa. Kaikki palvelee alistamista. Tuo sanoma oikeuttaa väkivallan, koska se sitoo pelastuksen Jumalan tuomioon. “Rankaiseva Jumala rinnastuu rankaisevaan vanhempaan, rangaistuksen langettavaan viranomaiseen tai rangaistuksen toteuttavaan valtioon. Väkivallalla on lunastava voima.” (*Sins of Scripture*, 173).

Spong seuraa Nietzscheä siinä, että syntiä ei ole olemassa muutoin kuin auktoriteetin vastustamisen näkökulmasta. Raamattu laittaa ihmisen martelemaan taivaallisen diktaattorinsa edessä. Koska ongelmana on tässäkin tapauksessa vain Jumalan kunnia, seurakuntalainen joutuu Sponginkin mukaan jatkuvasti elämään pienen lapsen ahdistusten tasolla. “Olen paha poika. Olen ansainnut rangaistukseni. Joko Jumala rankaisee minua suoraan, tai Jumala laittaa Jeesuksen kärsimään minulle kuuluvan rangaistuksen.” (*Sins of Scripture*, 171).

“Saanen sanoa tämän rohkeasti ja selvästi: Jeesus ei kuollut sinun syntiesi puolesta eikä minun syntieni puolesta.” (*Sins of Scripture*, 173). Puhe syyllisyydestä on pelkkää uskonnollista väkivaltaa, jonka teho on pelon synnyttämisessä. “Tulkinta, jonka mukaan Jeesus on kuollut uhrikuoleman, on ihmisten keksintöä, ei jumalallinen ilmoitus.”

Me emme ole langenneita, syntisiä ihmisiä, joita pitäisi rangaista. Me olemme pelokkaita, epävarmoja ihmisiä, jotka ovat saavuttaneet suunnattoman itsetiedostamisen läpimurron. Mikään muu luomisteko ei ole sellaista vielä saavuttanut evoluution kulussa. (*Sins of Scripture*, 173-174).

3. Nietzschen erottelu Raamatun orjamoraalin ja ylhäisen herramoraalin välillä tuo esille saman tiedostamisen. “Ylhäinen ihmislaji tuntee *itse* olevansa arvoamääräävä, sen ei tarvitse hankkia itselleen hyväksymistä, sen arvostelma kuuluu ‘mikä on vahingollista minulle, se on sinänsä vahingollista’, se tietää olevansa se, mikä yleensä antaa olioille kunniaa” (*Hyvän ja pahan tuolla puolen*, 260).

Nietzschen tavoin Spong puhuu korkeammasta ihmisyydestä. “Me emme saa väheksyä luomiskertomuksen ihmistä, joka söi tiedon puusta. Meidän pitää pikemminkin oppia ylistämään tuota luovaa harppausta koti korkeampaa ihmisyyttä.” (*Sins of Scripture*, 174). Samalla kuitenkin syntyy vaarallinen asetelma, jossa Raamatusta ja Jumalasta irtautunut ihminen alkaa rakentaa elämänkatsomusta, jossa hän itse on arvojen lähtökohta.

Tämä “vaara” oli ilmeinen Nietzschen filosofiassa, ja siitä hän tietysti on tullut myös kuuluisaksi. Kirjassa *Hyvän ja pahan tuolla puolen* Nietzsche puhui yli-ihmisestä “valio-olentona”, joka edustaa korkeampaa ihmisyyttä. Hänen mukaansa yhteiskunta on vain teline, “jonka varassa valio-olennot voivat kohota korkeampaan tehtävänsä ja yleensä korkeampaan olemiseen” (emt., 258). Tämä kuulostaa ylevältä, mutta se ei täysin avaudu ellei sitä liitetä Nietzschen ajattelun kokonaisuuteen. Yli-ihminen oli nimittäin hänen filosofiassaan jossain määrin pelottavampi hahmo.

Miten pitkälle Spong on valmis menemään? Kuinka kauan hän uskaltaa seurata edeltäjänsä jälkiä? Tietty epävarmuus nousee esille ymmärrettävistä syistä. Nietzsche jatkaa nimittäin samassa teoksessa yli-ihmisen kuvaamista varsin suorasukaisesti. “Silläkin uhalla, että viattomat korvat tulevat tyytymättömiksi, minä totean: ylhäisen sielun olemukseen kuuluu itsekkyyys, nimittäin järkkymätön usko, että toisten olentojen täytyy luonnostaan olla alamaisia ja uhrautua sellaiselle olenolle kuin ‘me olemme’. Ylhäinen sielu hyväksyy tämän itsekkyytensä tosiasian ilman mitään kysymysmerkkiä, myös tuntematta siinä olevan minkäänlaista kovuutta, pakkoa, mielivaltaa” (*Hyvän ja pahan tuolla puolen*, 265). Nietzsche edustaa “kovia ja pelottavia arvoja”, kuten hänen monesta tekstistään käy ilmi.

Itsekkyuden teeman Spong vielä hyväksyy. Hän toteaa esikuvansa tapaan, että ihmisen itsekkyyys ei suinkaan ole synnin seurausta. “Meidän kamppailumme eloon jäämisen puolesta, joka näyttäytyy radikaalina itsekeskeisyytenä, ei ole perisyntin tuottamaa. Siksi sen ei tule tuottaa syyllisyyttä. Se on pikemminkin siunauksen lähde.” (*Sins of Scripture*, 174).

Spong jää kuitenkin epävarmuuteen yli-ihmisyyden tarjoamien vaikeiden ehtojen edessä. Toisaalta hän omaksuu esikuvansa ajattelua mahdollisimman pitkälle. Toisaalta häntä ajaa moralismin paine, minkä takia Nietzschen kovat arvot eivät ole täysin hyväksyttävissä tämän ajan keskellä. Sen verran Spong joka tapauksessa kulkee hyvän ja pahan tuolle puolen, että hän julistaa ihmisen yksinäisyyttä oudossa maailmassa ilman Raamatun, Mooseksen lain tai persoonallisen Jumalan tarjoamaa turvaa. Myös Spongin mukaan yksinäisyys todistaa ihmisen jaloudesta. “Ei ole synnin seurausta, että koemme

erilaisuutta ja yksinäisyyttä. Se on pikemminkin meidän kunniamme symboli.” (*Sins*, 174).

Yksinäisyys ei kuitenkaan vielä riitä. Juutalais-kristillinen perinne ja nietscheläinen ajattelu ajautuvat aina ankaraan välirikoon. Nietzsche oli nähnyt suoranaisen sotatilan näiden kahden uskomuksen välillä. “Ei tule koristella ja kaunistella kristinoppia: se on käynyt sotaa henkeen ja veriin tätä korkeampaa ihmistyyppiä vastaan, se on kironnut tämän tyyppin kaikki perusvaistot, se on näistä vaistoista siivilöinyt esiin pahan olemuksen, pahan olennon” (*Antikristus*, 5).

4. Miten kristinusko sitten on toteuttanut väärää sanomaansa ja alistanut ihmisiä oppiansa alle? Spong katsoo, että kirkko on tehnyt tämän tiukan valvonnan avulla. Kontrollin uskonto ei tunnista ihmisen itsenäisyyttä, vaan pakottaa hänet uskonnon määräyksiin. “Syyllisyys, tuomio, vanhurskaus, puhdasoppisuus, uskontunnustuksen puhtaus: kontrollin uskonto on tuottanut nämä ja pakenemme peloissamme niiden turviin. Ne ovat yrityksiä varmistaa turvallisuutta.” (*Sins of Scripture*, 174)

Ajatus kristinuskon vääristyneestä vallanhalusta on *Antikristuksen* evankeliumia parhaimmillaan. Nietzsche oli täysin vakuuttunut siitä, että kirkon opit olivat pelkkiä pappien vallankäytön välineitä. “Synti, toistan sen vielä kerran, tämä ihmisen itsesaastutusmuoto par excellence, on keksitty juuri siksi, että voitaisiin tehdä mahdottomaksi tiede, kulttuuri, jokainen korkeus ja ylhäisyys ihmisessä; pappi on päässyt hallitsemaan synnin keksimisen kautta.” (*Antikristus*, 49).

Siksi yli-ihmisen täytyy ottaa elämä omiin käsiinsä. Spongin yli-ihmisen teologia on teologiaa ihmisen ehdoilla, ilman persoonallista Jumalaa ja tuollaisen Jumalan sanomaa. Uskonnollisista määräyksistä vapautuva ihminen elää kyllä turvatonta elämää, mutta vain rajojen rikkomisen vapauttaa hänet uuteen elämään.

Vihainen jumaluus, joka tuomitsee taivaalliselta valtaistuimeltaan inhimillistä elämää, saattaa tehdä olomme turvalliseksi. Tuo on kuitenkin jumaluus, joka aina rajoittaa elämää, sillä juuri sitä syyllisyys, pelko ja vanhurskaus tekevät. Tuollainen jumalankuva täytyy rikkoa; mutta kun se rikotaan, myös perinteinen kertomus Jeesuksesta sellaisena kuin olemme sitä käyttäneet, kuolee varmasti sen mukana. (*Sins of Scripture*, 174).

Näin päädytään nietscheläiseen ajatukseen ikuisesta paluusta. Vanha täytyy tuhota (destruktio). Vain rikkomisen ja purkamisen kautta postmoderni teologia ajattelee löytävänsä uutta. Näin alkaa dionysinen elämä, jota Cupitt ja Taylor ovat julistaneet ennen Spongia.

“Väitän, ettei ihmisen ole syytä valmistautua iankaikkisuuteen olemalla uskonnollinen ja noudattamalla sääntöjä, vaan elämällä täysillä, rakastamalla tuhlailevasti ja uskaltamalla olla kaikkea sitä, mihin jokaisella meistä on potentiaalia.” (MKMK, 273).

Tässä Spong seuraa jälleen lähes sanatarkasti Nietzscheä. Dionysinen elämä kuvittelee, että maailmassa ei ole mitään paha. Ongelmallista on vain itsensä toteuttamisen pelko. Jo Nietzsche ohjasi lukijoitaan ylenpalttiseen ja rohkean rönsyilevään elämään, uskontoja ja pappeja pelkäämättä. “Silloin saa näet uskaltaa

paljon, vaatia paljon ja myös tuhkata paljon.” (*Epäjumalten hämärä*, 92). Tämä on elämää ja teologiaa hyvän ja pahan tuolla puolen.